МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

Якимчук Олена Миколаївна

УДК 78.03(477)”199/202”

Ментальні основи творчості українських композиторів кінця XX – першої чверті XXI століття: семіотичний дискурс

Спеціальність 17.00.03 – Музичне мистецтво

Реферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора мистецтвознавства

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі історії української музики та музичної фольклористики Національної музичної академії України Міністерства культури України.

Науковий керівник: **Копиця Маріанна Давидівна,**
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри історії української музики
та музичної фольклористики
Національної музичної академії України

Офіційні опоненти: **Драч Ірина Степанівна,**
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри історії української та
зарубіжної музики Харківського
національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського (Харків)

Зав'ялова Ольга Костянтинівна,
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри музикознавства та
культурології ННІ культури і мистецтв
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (Суми)

Кияновська Любов Олександрівна,
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри історії музики
Львівської національної музичної академії
імені М. В. Лисенка (Львів)

Захист відбудеться «24» вересня 2026 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.005.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук у Національній музичній академії України, за адресою: 01001, м. Київ, вул. Архітектора Городецького, 1–3/11, 4-й поверх, зал Вченої ради (фоє Малого залу).

Із дисертацією можна ознайомитися в читальному залі бібліотеки Національної музичної академії України.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, доцент Волосатих О. Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Соціально-історичні події XXI ст. спричинили усвідомлення українцями самих себе суб'єктом політичної діяльності, вільної від фантомів репресивної системи. На думку істориків, революція гідності стала в цьому контексті головною перемогою над авторитаризмом і залишком радянської ментальності. Непокірність, рішучість, здатність до самопожертви, прагнення волі й справедливості реактуалізувались в українській спільноті й стали фундаментальними ознаками *загальноукраїнської ментальності*, яка почала трансформуватись у сучасних умовах екзистенційної кризи. Геополітичні виклики XXI ст. зумовили процес осмислення українцями національної ідентичності.

Характерна риса «української душі» – свобода – змінила вектор з напряму *від* на *для*. Найвища цінність українців осмислюється не як «свобода від» (обмежень, інших держав, імперій), а «свобода для» самореалізації, виживання нації, збереження України на мапі світу.

Досліджуючи розвиток цивілізацій, американський біогеограф Джаред Даймонд (1937) вбачає *національну ідентичність засобом виходу з криз*.

Українська музична культура, як маркер національної ідентичності, зберігає в інтонаційних лексемах генетичний код нації. Наслідуючи думку Д. Даймонда, висловимо припущення, що сучасна українська музика як виразник національної картини світу може також стати засобом подолання гуманітарної кризи. На відміну від музичного мистецтва XX ст., детермінованого ідеологією, сучасна музика вільно послуговується національними ментальними кодами. Вона стає *інструментом самопізнання*, пропонуючи слухачеві відчути – «це про мене, моє коріння» й, ідентифікуючи себе з національною спільнотою, долучитись до неї, об'єднуючись навколо загальних світоглядних цінностей.

На підтвердження цього судження наведемо класифікацію британського дослідника феномену нації Ентоні Сміта (1939–2016), який запропонував два типи визначення ідентичності: західну (ціннісну), коли людина свідомо обирає й приймає культуру, традицію, мову цієї ідентичності; не західну (етнічну), коли спільнота людей формується через загальне походження. Українські історики Я. Грицак, М. Степико адаптували її до української ментальності, пропонуючи розглядати ідентичність українців на перетині обох типів, оскільки для них важливими є й етнічно-історичний, і ціннісний напрями.

В українській музичній культурі яскраво помітна історична тяглість світоглядних домінант, що сягають своїм корінням у хліборобську культуру, яка сформувала основні ментальні константи (антеїзм, пантеїзм, ліризм, сентименталізм, пошану до природи, землі, жінки, матері, родини). Зазначені ознаки яскраво помітні в сучасній композиторській творчості. Апелювання митців до глибинних пластів національної культури надає слухачеві екзистенційну опору, допомагаючи зберегти власну ідентичність під час криз.

У той же час у сучасній композиторській творчості актуалізувалась тематика жертовності, національної пам'яті, екзистенційного вибору, звернення до концепту шляху барокової людини від земного до небесного. Окремий вектор пов'язаний з філософською заглибленістю (твори В. Сильвестрова), осмисленням буття, рефлексіями над трагічними подіями (Симфонія №6 В. Антонюка, Хорал для струнних Г. Гаврилець, Концерт для оркестру №3 «Голосіння» І. Карабиця, «П'ять хвилин після виходу з бомбосховища» І. Небесного, Симфонія №3 «Галина» для скрипки і симфонічного оркестру О. Скрипника та ін.).

Домінанти національної ментальності є предметом музикознавчих пошуків Н. Завісько, Х. Казимирів, В. Кашаюк, О. Козаренка, М. Новакович, М. Северинової, І. Шевчук, М. Ярко. Осмисливши зазначені праці, вважаємо за доцільне осягнути ментально-світоглядні засади сучасних композиторів на прикладах конкретних творів, переважна більшість яких написана протягом двох останніх десятиліть. Усі вони репрезентують *індивідуальну мову* композитора як інтерпретацію *національного коду*, стверджуючи безперервність ментальних настанов в українській музичній культурі.

Розширення образно-тематичного ряду музичних творів потребує аналітичного підходу, яким є *семіотичний*. Такий вибір пояснюється розумінням семіотики як метанауки, яку Ч. Морріс визначив *методологічним інструментом* для інших дисциплін. Прикладом застосування семіотичної теорії до аналізу музичного мистецтва в широкому контексті стали праці О. Козаренка, І. П'ятницької-Позднякової, О. Самойленко, С. Шипа; камерно-інструментальної музики – А. Кравченко. Видається доцільним залучити семіотичну теорію до аналізу творів сучасних українських композиторів, виявляючи в них домінанти національного мислення. Застосування семіотичного підходу дає можливість об'єктивувати відчуття «національного духу» в смислову структуру. Семіотика постає ключем для дешифрування «мовостилю» (О. Козаренко) сучасних партитур зі складними сонорно-тембральними й ладотональними комплексами, розширеними виконавськими прийомами в цілісну модель індивідуальних і національних кодів.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю методологічної основи – тлумачення сенсів творів сучасних композиторів, а також створення інтерпретацій (виконавець, слухач, музикознавець) з позиції *спільних* для учасників комунікаційної ситуації (композитор, виконавець, слухач/глядач, музикознавець) *ментальних настанов.*

Об'єкт дослідження – творчість українських композиторів кінця XX – першої чверті XXI століття.

Предмет дослідження – ментально-світоглядні засади творчості українських композиторів кінця XX – першої чверті XXI століття (з позиції семіотичної теорії).

Хронологічні межі дослідження. У дисертації представлені твори, написані в період Незалежності України. Нижня межа – друга половина 1990-х років (фортепіанні твори Л. Шукайло). Верхня межа – 2022–2025 рр.

(творчість О. Ільницької). Переважна більшість композицій написана протягом останніх двох десятиліть (О. Ільницька, Б. Кривопуст, О. Лис, Є. Петриченко, Б. Сегін) – у період новітньої історії України, позначений екзистенційними викликами, реактуалізацією ментальних настанов, національної ідентичності, що відображено у творчості композиторів. Відхід від зазначених меж у підрозділі 2.3 «Домінанти національної ментальності в українській композиторській творчості» зумовлений необхідністю осмислення ознак української ментальності в жанрах вітчизняного музичного мистецтва, виявлення їхньої безперервності, загострення онтологічних, екзистенційних мотивів у творах 2020-х років.

Мета – виявити й теоретично обґрунтувати ментально-світоглядні засади творчості українських композиторів кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст. з позиції семіотичної теорії.

Завдання дослідження:

- визначити риси (домінанти) української ментальності, виявити їх у жанрах композиторської творчості;
- здійснити огляд семіотичних концепцій, їхню експлікацію на сучасну українську композиторську творчість;
- дослідити фортепіанну творчість Людмили Шукайло в контексті традицій харківської композиторської школи;
- проаналізувати «Пісні з давнини» для голосу і камерного оркестру Богдана Кривопуста в контексті особливостей прочитання першоджерела;
- дослідити музику Івана Небесного до вистав в контексті сценічного дійства;
- розкрити семантичний потенціал поезії Зої Ружин у камерно-вокальних творах Едуарда Бриліна в контексті ліричного модусу;
- виявити семантичний вимір українських культурних універсалій у творчості Олени Лис, Василя Довжика;
- проаналізувати хорову симфонію-перформанс «Осяяні чорним сонцем» Євгена Петриченка з позиції презентації регіональних кодів у загальнонаціональному й глобальному контекстах;
- проаналізувати цикл «Між Сходом і Заходом. Містерія народження» Богдана Сегіна в контексті культурної парадигми Схід – Захід;
- виявити особливості міфопоетичної моделі світу Олени Ільницької.

Матеріалом дослідження є твори сучасних українських композиторів, написані протягом кінця ХХ – першої чверті ХХІ століття.

Наукова новизна. У дисертації уперше:

- представлені зазначені твори, зокрема, вперше висвітлена творчість О. Ільницької, Б. Кривопуста, О. Лис;
- впроваджено методологічний підхід, що поєднує семіотичний аналіз із категорією національної ментальності;
- основним методологічним принципом дослідження є трирівнева модель Ч. Морріса (синтактика – семантика – прагматика), яка застосована як структуроутворюючий інструмент аналізу музичного твору.

Набули *подальшого розвитку*:

- узагальнення національних ментальних ознак, їхньої трансформації у сучасних умовах;

- висвітлення ментальних настанов у творах сучасних українських композиторів;

- застосування семіотичної теорії у музикознавчому аналізі на прикладі творів сучасних українських композиторів;

- вивчення творчості І. Небесного, Є. Петриченка, Б. Сегіна, узагальнення їхніх стильових рис.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дисертації можуть бути використані в лекційних курсах закладів вищої та фахової передвищої освіти з історії української музики, історії сучасної української музики, композиторських і виконавських стилів, музичної інтерпретації, музичної семіотики, музичної культурології, аналізу музичних творів, спеціальних курсах з фаху музикознавців, виконавців, диригентів, композиторів; музично-виконавській і композиторській практиці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі історії української музики та музичної фольклористики Національної музичної академії України. Вона відповідає змісту перспективного тематичного плану науково-дослідної роботи НМАУ на 2021–2025 роки, зокрема темі «Українська музична культура: культурологічні, соціологічні, художньо-естетичні, педагогічні та виконавські аспекти». Тема дисертації перезатверджена на засіданні Вченої ради НМАУ 30 квітня 2026 року (протокол №12 / Наказ 81-А від 30.04.2026 р.).

Методологія дослідження. Дисертація ґрунтується на засадах сучасної мистецтвознавчої методології, зокрема, культурологічного, семіотичного підходів. Методологія дослідження визначається такими підходами: *міждисциплінарним* – для комплексного вивчення музичних явищ на дисциплінарному порубіжжі гуманітаристики; *семіотичним* – для вивчення музичного твору як багаторівневої знакової системи, що дозволяє інтерпретувати художні смисли через призму ментальних кодів, *текстологічним* – спрямованим на цілісне дослідження музичних партитур, виявлення особливостей музичної мови композиторів.

Основними методами дослідження є:

- історико-культурний – для дослідження традицій українського музичного мистецтва, виявлення впливів мовно-інтонаційних моделей на сучасну українську музику, визначення спадковості музично-історичних процесів;

- компаративний – для порівняння індивідуальних рис композиторів, виокремлення спільних національних кодів у їхній творчості;

- інтерпретологічний – для вивчення взаємодії поетичного й музичного тексту (вокально-хорова музика); з'ясування, як закладені композитором сенси розкриваються в комунікаційній ситуації (виконавець, слухач, музикознавець);

- метод синтезу – для поєднання розрізнених елементів аналізу в цілісну концепцію;

- узагальнення – для підбиття підсумків, формування положень щодо національних кодів у сучасній українській композиторській творчості;

- стильовий аналіз – для визначення системи авторських координат, у яких експлікуються національні коди.

Теоретичну базу дисертації складають дослідження, присвячені:

- ментальності, світогляду, національній ідентичності (Т. Бовсунівська, Я. Боровський, Т. Власевич, Т. Воропаєва, І. Гайванович, Р. Голик, О. Гордійчук, О. Господаренко, В. Гресько, Я. Грицак, О. Гуцуляк, П. Дінцельбахер, І. Діптан, Л. Довга, М. Грушевський, О. Калакура, Я. Калакура, М. Кашуба, М. Костомаров, С. Кримський, В. Крячко, О. Кульчицький, І. Лисяк-Рудницький, Ю. Липа, В. Липинський, Т. Лютий, І. Мірчук, О. Мішалова, Л. Мушкетик, І. Нечуй-Левицький, Є. Онацький, Д. Павличко, О. Петінова, І. Поліщук, М. Попович, О. Рафальський, Н. Семергей, М. Степико, О. Стражний, Л. Ушкалов, А. Фурман, Н. Хамітов, Д. Чижевський, М. Юрій, В. Янів, Н. Яценко);

- семіотиці, семіотиці культури (Р. Барт, У Еко, К. Леві-Стросс, Дж. Локк, Ю. Лотман, С. Маєр-Озер, Ч. Морріс, Ч. Пірс), аналітичні праці компаративного характеру (Д. Ділі, Ю. Ковальчук, К. Куцепал, О. Легеза, Т. Маменко, І. Погребняк, О. Просяник, Ю. Сабадаш, О. Шепетяк);

- філософії, філософії культури (В. Ващенко, С. Гантінгтон, П. Герчанівська, Я. Грицак, О. Забужко, С. Крилова, І. Куций, В. Личковах, Л. Ороховська, М. Попович, М. Петрушкевич);

- літературознавству, мовознавству (М. Грушевський, Н. Данчишин, О. Забужко, М. Зубов, Г. Левченко, Г. Микитив, В. Німчук, О. Пашник, Ю. Пряникова, Г. Файзулліна, Ю. Шерех, Ж. Янковська);

- етнокультурології (В. Ганжа, Н. Довженко, В. Жайворонок, А. Заморока, А. Карпенко, Г. Микитів, О. Осипенко, О. Потапенко, В. Цимідanов);

- знаковій природі музичної мови (О. Козаренко, А. Кравченко, О. Оганезова-Григоренко, С. Осадча, Л. Повзун, І. П'ятницька-Позднякова, О Самойленко, А. Черноіваненко, С. Шип);

- фундаментальним категоріям музичного мистецтва (Н. Герасимова-Персидська, С. Гоменюк, О. Самойленко, С. Шип);

- експлікації ментальних ознак в українській музиці (Н. Завісько, Х. Казимирів, В. Кашаюк, М. Новакович, М. Северинова, І. Шевчук, М. Ярко);

- міфопоетиці (О. Гармель, Р. Демчук, М. Еліаде, М. Зуєнко, Е. Кассірер, О. Кобзар, І. Савчук);

- історії української музики (О. Верещагіна-Білявська, Л. Кияновська, Л. Корній, Б. Сюта, І. Холодкова, А. Чібалашвілі);

- жанрам українського музичного фольклору (Я. Гарасим, М. Гайдай, С. Грица, К. Грушевська, І. Денисюк, О. Дей, А. Іваницький, Ф. Колесса, І. Матяш, Г. Нудьга, К. Сосенко, А. Темченко);

- жанрам української музики (хорової (А. Бакумець, Я. Бардашевська, О. Батовська, О. Бенч, О. Бермес, Є. Бондар, Н. Гринишин, Т. Гусарчук, В. Драганчук, М. Жданов, О. Козаренко, О. Корній, І. Матійчин, А. Стоянова, І. Шевчук, Н. Шепеленко), камерно-вокальної (О. Баланко, О. Басса, У. Граб, І. Зінків, Л. Кияновська, Т. Мартинюк, О. Німілович, І. Савчук, С. Трусенко, Д. Чамахуд), камерно-інструментальної (О. Бондаренко, О. Жукова, О. Зав'ялова, А. Кравченко, О. Курчанова, О. Лігус, А. Мельник, І. Савчук, Ю. Фурдуй, К. Черевко, Л. Шевченко), симфонічної (О. Гужва, М. Копиця, Г. Фаренюк, С. Щелканова), музики для театру (У. Бекіров));

- феномену композиторської творчості (Т. Гусарчук, І. Драч, Л. Кияновська, О. Коменда, І. Коновалова, М. Копиця, О. Мануляк, Ю. Ніколаєвська, О. Полєтаєва, І. Савчук, Д. Чамахуд);

- творчості композиторів, представлених у дисертації (М. Варакута, Т. Грінченко, О. Зав'ялова, Л. Кияновська, А. Мельник, Л. Назар-Шевчук, А. Олексюк, А. Приходько, Я. Таган, І. Тарновецький, О. Ущапівська, К. Черевко, С. Щелканова).

Апробація результатів дослідження відбувалась на засіданнях кафедри історії української музики та музичної фольклористики Національної музичної академії України та всеукраїнських і міжнародних конференціях, круглих столах. Серед них найважливіші:

Всеукраїнський круглий стіл «Сучасні тенденції у музичному мистецтві», Національна академія мистецтв України, відділення музичного мистецтва і теорії та історії мистецтв (Київ, 25 травня 2026 р.), Міжнародна наукова конференція «Національно-культурний дискурс як парадигма мистецьких цінностей: традиції і діалоги у вимірах сучасності», (Київ, 4–6 травня 2026 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Полілог культур: освітній, філологічний, культурологічний аспекти» (Чернігів, 23–24 квітня 2026 р.), V Міжнародна науково-практична конференці «Мистецтво та освіта: новації і перспективи» (Чернігів, 23 квітня 2026 р.), V Міжнародний науково-творчий та освітній проєкт «Богатирьовські студії: синтез теорії та практики» (Харків, 2–4 квітня 2026 р.), V Всеукраїнська наукова конференція «Філософія культурно-мистецької освіти» (Київ, 26 березня 2026 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Українське мистецтво у світовому культурному просторі: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Вінниця, 18–19 березня 2026 р.), «Фортепіанне мистецтво України: історія та сучасність» II Всеукраїнська науково-практичній конференції (Київ, 4–5 березня 2026 р.), «Ансамбль в музиці як соціокультурна стратегія» Всеукраїнська науково-практична конференція (Київ, 18–19 лютого 2026 р.), «Сучасне слово про мистецтво: наука і критика» Міжнародна науково-творча конференція наукового проєкту (Харків, 18–19 лютого 2026 р.), «Мова й література: сучасні підходи та лінгводидактичні інновації» VI Всеукраїнська

науково-практична конференція (Чернігів, 20–21 лютого 2026 р.), «Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях» Дев'ята міжнародна науково-практична конференція (Київ, 6–8 листопада 2025 р.), Всеукраїнський круглий стіл на тему «Сучасні тенденції у музичному мистецтві» (Київ, 05 червня 2025 р.), «Сучасний мистецький простір як код митця: філософсько-культурологічний аспект» Міжнародна наукова конференція (Київ, 05–07 травня 2025 р.), «Музична творчість і наука сьогодні: нові вектори, стратегії змін» Всеукраїнська науково-практична конференція (Київ, 2–3 травня 2025 р.), «Полілог культур: освітній, філологічний, культурологічний аспекти» (Чернігів, 24–25 квітня 2025 р.), «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології» Шоста міжнародна наукова конференція (Київ, 13–14 листопада 2024 р.), «Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях» Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 7–9 листопада 2024 р.), Наукові і творчі діалоги співпраці у культурно-мистецькому просторі України» (Пам'яті академіків Олега Тимошенка та Мирослава Скорика) Всеукраїнська науково-практична конференція (Київ, 28–29 травня 2024 р.), «Актуальні проблеми розвитку українського та зарубіжного мистецтв: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти» IX Міжнародна науково-практична конференція (Світязь – Луцьк, 24–26 травня 2024 р.), «Творчий універсалізм у культурі, мистецтві, освіті: ідентифікаційний, комунікаційний, синергетичний виміри» Міжнародна наукова Інтернет-конференція (Івано-Франківськ, 23–24 травня 2024 р.), «Полілог культур: освітній, філологічний, культурологічний аспекти» (Чернігів, 18–19 квітня 2024 р.), «Україна – Юнеско: 70 років разом» Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 25 квітня 2024 р.), «Камерно-інструментальний ансамбль у просторі і часі» Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція (Київ, 14–15 грудня 2023 р.), «Ювілейні та пам'ятні дати 2023 року» XIII Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 20–21 листопада 2023 р.), «Українсько-польські мистецькі зв'язки: історія, сучасна практика та перспективи розвитку» Міжнародна науково-практична конференції (Вінниця, 29–30 листопада 2023 р.), Міжнародна школа XXVIII Szkoła otwartego umysłu «homo scientis: nauka i poznanie jako wartości współczesnego człowieka» (Кельце, Польща, 12.04–21.06.2023), «Полілог культур: освітній, філологічний, культурологічний аспекти» (Чернігів, 20–21 квітня 2023 р.).

Додаткові види апробації матеріалу

Практична апробація

1. Написання передмови до нотного видання творів Едуарда Бриліна «Музичні твори для дітей та юнацтва сучасного українського композитора Едуарда Бриліна». Вінниця : Видавництво Друк-плюс, 2024. 234 с.

2. Проведення гостьової лекції «Шекспір у творчості українських композиторів» для здобувачів філологічного факультету НУЧК ім. Т. Шевченка, 22 квітня 2024 р.

3. Проведення гостьової лекції «Основні тенденції розвитку сучасної української музики» для здобувачів філологічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка, 12 квітня 2023 р.

4. Проведення гостьової лекції «Інтонація. Інтонування. Робота над інтонацією в творах українських композиторів» для здобувачів і викладачів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка, Університету імені Григорія Сковороди в Переяславі, 22 листопада 2023 р.

5. Участь у Міжнародній школі XXVIII Szkoła otwartego umysłu «homo scientis: nauka i poznanie jako wartości współczesnego człowieka» (12.04–21.06.2023). Тема доповіді «Аксіологічні та наукові аспекти музикознавства (на прикладі творів українських композиторів)» 21 червня 2023 р. Кельце, Польща.

6. Проведення науково-методичного семінару для викладачів мистецьких шкіл, закладів вищої і передвищої фахової освіти м. Вінниця «*Українські композитори – дітям»* за участю композиторів Андрія Бондаренка, Олени Ільницької, Дмитра Щириці, Олени Лис (Вінниця, 5 травня 2021 р., ВДПУ ім. М. Коцюбинського). Організатор і ведуча – Олена Якимчук.

7. Проведення вебінару для вчителів музичного мистецтва Вінницької області «Знайомство з творчістю сучасних українських композиторів на уроках музичного мистецтва» 19 серпня 2021 р., Вінниця, ВДПУ імені М. Коцюбинського. Ведуча – Олена Якимчук.

8. Організація і проведення Творчого звіту магістранток освітньої програми 025 Музичне мистецтво Баб'як Тетяни, Романько Валерії (у програмі твори зарубіжних і українських композиторів), 16 листопада 2020 р., Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, кафедра музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії. Організатор і ведуча – Олена Якимчук.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею авторки. Усі наукові результати, що висвітлені в ній, отримані авторкою особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використано тільки ті ідеї, положення й пропозиції, які є результатом особистих досліджень дисертантки.

Кандидатську дисертацію на тему «Становлення музичного життя Луганщини першої половини XX ст.: виконавство, театрально-концертна діяльність, педагогічні школи» (спеціальність 17.00.03 – музичне мистецтво) виконано на кафедрі історії української музики Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського й захищено в Харківському національному університеті мистецтв імені І.П. Котляревського 2010 р. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувались.

Публікації. Результати дослідження викладено в 34 публікаціях. З них 15 статей у спеціалізованих фахових виданнях категорії Б, п'ять – у періодичних виданнях, які індексуються в міжнародних науково-метричних базах *Scopus і Web of Science,* дві – в періодичних наукових виданнях країн Європейського союзу (Польща, Чехія), дві є розділами колективних

монографії (Латвія), вісім – апробаційного характеру, дві в зарубіжних виданнях додатково відображають результати досліджень.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, шести розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 467 сторінок, з них основного тексту – 325. Список використаних джерел містить 546 позицій (з них 53 іноземними мовами). Додатки містять перелік публікацій за темою дисертації, нотні приклади, матеріали практичної апробації результатів дисертації (афіші семінару, творчого звіту, фотоматеріали композиторів, чия творчість представлена в дисертації).

Логіка концепції дисертації побудована ***від*** визначення поняття «ментальність», особливостей структури семіотичної теорії, (перший розділ) ***через*** усвідомлення ознак української ментальності, що проявляються в тяглості композиторської творчості протягом трьох століть професійної музики (другий розділ) ***до*** презентації творчості сучасних українських композиторів, яка постає відкритою, динамічною семіосферою, де ментальні домінанти – кордоцентризм, ліризм, сакральність, міфопоетичність, архетипна символіка – функціонують як смислові константи, що забезпечують безперервність культурної традиції та її здатність до оновлення (третій, четвертий, п’ятий, шостий розділи).

Музичний матеріал вибудовується за такою логікою. ***Від*** генетичного коду (осмислення традицій вітчизняної композиторської школи, фольклорних джерел), його актуалізації у діалогічному просторі синтетичного жанру (третій розділ) ***через*** інтроспективний вимір (осмислення культурних універсалій) (четвертий розділ), їх екстраполяцію в зовнішній соціокультурний простір (п’ятий розділ) ***до*** виходу в екзистенційно-онтологічний вимір (шостий розділ).

Сформульовані в дисертації положення виносяться на захист уперше.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення творчості сучасних українських композиторів» проаналізовано поняття ментальності, семіотичні концепції.

У підрозділі 1.1 «Феномен ментальності в контексті гуманітарних студій» висвітлено трактування поняття «ментальність» різними вченими. Встановлено, що ментальність є багатогранним феноменом. Вона посідає вагоме місце в гуманітаристиці як цілісній системі знань про людину. Студії філософів, істориків, соціологів, психологів, культурологів свідчать про перспективи подальших досліджень, адже стрімка зміна політично-історичних подій протягом останніх десятиліть впливає на картину світу як окремої людини, так і цілих націй. Встановлено, що ментальність є динамічним явищем, яке змінюється в часі історичних епох. Уточнено зміст феномену «ментальність» як способу світовідчуття, який, поєднуючи свідомі й

позасвідомі координати національної ідентичності, віддзеркалює національну картину світу.

У підрозділі 1.2 «Генеза теоретичних концепцій семіотики» висвітлено основні семіотичні концепції: Ф. де Соссюра (діадична модель), Ч. Пірса (тріадична модель, семіозис), Ч. Морріса (трикомпонентна структура семіотики – синтактика, семантика, прагматика), У. Еко («відкритий твір»), Ю. Лотмана (семіосфера культури), а також трактування К. Леві-Строссом, Р. Бартом міфу як семіотичної моделі.

Визначено, що генеза семіотичних концепцій дозволяє сформувати методологічне підґрунтя дослідження, в межах якого музичний твір розглядається як багаторівнева знакова система. Застосування семіотичного підходу дає можливість виявити механізми репрезентації ментальних кодів у сучасній українській композиторській творчості.

У підрозділі 1.3 «Джерелознавча й методологічна база дослідження творчості сучасних українських композиторів» проаналізовано й класифіковано праці за темою дослідження: *з питань ментальності* (Т. Бовсунівська, Я. Грицак, О. Гуцуляк О. Калакура, Я. Калакура, М. Костомаров, О. Кульчицький, С. Кримський, І. Мірчук, І. Нечуй-Левицький, Є. Онацький, М. Попович О. Рафальський, М. Степико, О. Стражний, Л. Ушкалов, Н. Хамітов, М. Юрій, В. Янів та ін.), *теорії і методології семіотики* (Р. Барт, Д. Ділі, У. Еко, К. Леві-Стросс, Дж. Локк, Ю. Ковальчук, К. Куцепал, О. Легеза, Ю. Лотмана, Ч. Морріс, Ч. Пірс, І. Погребняк, О. Просяник, Ю. Сабадаш, О. Шепетяк), *музикознавчі* (О. Баланко, Н. Герасимова-Персидська, Т. Гусарчук, А. Іваницький, В. Кашаюк, Л. Кияновська, О. Козаренко, А. Кравченко, І. П'ятницька-Позднякова, І. Савчук, О. Самойленко, М. Северинова, С. Шип, М. Ярко та ін.).

Праці третьої групи складають найбільший перелік, набуваючи особливої ваги в контексті дисертації. Подальший огляд зосереджений на *музикознавчому дискурсі*, який дозволяє виявити ознаки національного світогляду й обґрунтувати їх у сучасній композиторській творчості.

У другому розділі «Образно-смислові виміри національної ментальності в українській музичній культурі» з'ясовано, які риси національної ментальності експлікуються в жанрах української музики.

У підрозділі 2.1 «Особливості ментальності української нації» висвітлено риси українського світогляду.

У пункті 2.1.1 «Методологічні підходи у вивченні української ментальності» окреслено реалістичний, номіналістичний, амбівалентний підходи. Визначено, що більшість авторів розглядає ментальність у *реалістичній* філософській парадигмі, визначаючи риси, характерні для усіх українців. Деякі вчені використовують *номіналістичний* підхід, говорячи про ментальні риси конкретної людини й неможливість узагальнити їх для усієї нації. Також традиційним для дослідників є визначення амбівалентності української ментальності, яка поєднує в собі протилежні, але взаємозалежні

складники. Вона базується на хліборобській і козацькій культурі. Іншою причиною амбівалентності є межове розташування України між східною й західною цивілізаціями. Це виявилось у поєднанні індивідуалістичної, раціоналістичної (західної) і пасивно-споглядальної (східної) ментальностей.

У пункті 2.1.2 «Особливості української ментальності в добу бароко» простежено, що в історичному хроносі найбільш яскраво риси української ментальності виявились в епохах бароко й романтизму. Так, у добу бароко українська нація відчула й означила власну ідентифікацію, ставши репрезентантом універсального в національному. Українські барокові письменники позначили свободу найвищою цінністю життя людини, додавши до неї кордоцентризм і софійність (духовний розум).

У пункті 2.1.3 «Особливості української ментальності в добу романтизму» зазначено основні риси «української душі» цієї епохи – чуттєвість, емоційність, сентименталізм. Підкреслено роль Т. Шевченка у формуванні національної свідомості. Любов Кобзаря до рідної землі постає у його творчості найвищою моральною цінністю, що реалізується в ліричному оспівуванні української природи. З особливою проникливістю змальовані поетом образ жінки-матері, який є архетипним для національної ментальності.

У пункті 2.1.4 «Погляди на українську ментальність мислителів XX – першої чверті XXI століття» висвітлено наукову думку дослідників з діаспори. Кожен з них шукав шлях духовного очищення нації заради зміцнення держави: політичний (В. Липинський), класовий (Ю. Липа), геополітичний (І. Лисяк-Рудницький), психолого-культурний (В. Янів). У сучасних працях науковці осмислюють питання історії, теорії, методології пізнання ментальності. Новаторські підходи полягають у вивченні ментальності в контексті культури України, цивілізаційного виміру.

У підрозділі 2.2 «Ознаки національної ментальності в українському музичному фольклорі» обґрунтовано, що в народнопісенних жанрах, характерних для української культури (щедрівки, думи, ліричні пісні), яскраво втілились ознаки українського світогляду: сердечність, м'якість характеру, емоційність, інтровертність, індивідуалізм, прагнення до незалежності, особиста гідність, шанобливе ставлення до природи, родини, рівність між чоловіком і жінкою, демократичний характер суспільних стосунків. Жанрова система музичного фольклору постає в дисертації як рівень семіотичного кодування, в межах якого фіксуються, зберігаються й транслюються ментальні коди української культури.

У підрозділі 2.3 «Домінанти національної ментальності в українській композиторській творчості» доведено, що риси національного світогляду представлені в композиторській творчості. Так, хоровий спів є виразником чутливості, естетизму (церковний спів), соборності (духовні концерти). Обробки народних пісень складають окремий пласт професійної музики. У них сконцентровано різноманіття стильових рис: класичний варіант національної мови (М. Лисенко), модерновий її варіант (В. Барвінський), етнографізм (Ф. Колесса), екзистенційне осмислення першоджерела

(Г. Гаврилець, В. Степурко). Кантатно-ораторіальний жанр транслює ліричні, пантеїстичні, героїчні образи, експлікуючи ідею соборності, пріоритету спільного над індивідуальним. Камерно-вокальні й інструментальні мініатюри ілюструють ліризм, емоційність української вдачі. Вектор філософської заглибленості, рефлексії над трагічними подіями, що узагальнюють травматичний досвід українців, презентують твори сучасних композиторів.

Здійснюється узагальнення ментальних домінант української музичної культури з метою їх подальшої інтерпретації як аналітичних одиниць. Такий підхід дозволяє перейти від опису ментальності до її операціоналізації у межах семіотичного аналізу музичного тексту. Історична тяглість української музичної культури в дослідженні розглядається як механізм збереження та трансляції ментальних кодів. Це дозволяє простежити не лише спадковість традиції, а й сталість базових смислових структур, що репрезентуються в різних жанрах і стилях. У дисертації зазначені домінанти розглядаються як ментальні коди, що підлягають дешифруванню за допомогою семіотичного аналізу. Вони виступають аналітичними одиницями, які дозволяють інтерпретувати музичний твір як систему репрезентації національного світогляду. Виокремлені домінанти української ментальності (антеїзм, кордоцентризм, ліризм, сакральність, міфопоетичність тощо) в межах дослідження інтерпретуються як смислові константи, що функціонують у музичному тексті як знакові утворення.

Міфопоетична модель світу розглядається як один із ключових механізмів організації ментальних смислів. У музичному тексті вона виявляється через архетипні структури, символіку та образні моделі, що функціонують як вторинні знакові системи.

Культурні універсалії у дослідженні інтерпретуються як повторювані смислові структури, що забезпечують впізнаваність національного стилю. У музичному контексті вони набувають форми інтонаційних, темброві і композиційних моделей.

У третьому розділі «Синтактика художньо-філософського виміру в сучасній українській композиторській творчості» здійснено аналіз трансформації генетичного коду (осмислення традицій вітчизняної композиторської школи (Л. Шукайло), фольклорних джерел (Б. Кривопуст)) та його реалізації у діалогічному просторі синтетичного жанру (І. Небесний).

У підрозділі 3.1 «Фортепіанна творчість Людмили Шукайло: на перетині традицій харківської композиторської школи» визначено, що Л. Шукайло поєднала риси харківської композиторської школи й власний «мовостиль». Це реалізується в історично сформованих музичних формах (фуга, соната, варіації, концерт), а також жанрах, традиційних для фортепіанного репертуару (прелюдія, скерцо, токата, рапсодія, інтермецо). Серед індивідуально-стильових домінант виділяємо виразність тематизму, використання сучасних прийомів композиторського письма, жанрові модуси токатності й дзвону, які постають не лише технічними формулами, а й носіями ментальних домінант культури.

Л. Шукайло надає перевагу тричастинній структурі. Окрім Прелюдії і варіаційного циклу всі п'єси написані в тричастинній репризній формі з контрастною середньою частиною. Зіставлення образних сфер крайніх і середньої частин актуалізує життєдайність, вітальність та споглядальність і ліризм як характерні риси національної ментальності. У динамізованій репризі оновлення музичного матеріалу відбувається завдяки зростанню динаміки, емоційного піднесення, збільшення кількості голосів у фактурі, подрібнення й повторення синтаксичної (ритмічної / мелодичної) формули, прискорення темпу в кінці твору. Наявність *вступу й коди* створює стрункy архітектоніку, забезпечує цілісність сприйняття композицій.

Синтаксичними маркерами в континуумі музичних подій постають *мотиви* (семантичне ядро); *гармонічні лексеми* (тональні центри, акордові зсуви, ч.5 в басу), що визначають межі структур; жанрові модуси *токатності й дзвону*, що об'єктивують категорії часу (токатність) і простору (дзвін).

Маркери української ментальності постають у мелодиці, інтонаційно подібній до українського народного мелосу (середні частини Скерцо, «Купальських ігор»); тематично-образному ряді, пов'язаному з національною традицією («Купальські ігри», «Токата-кампана», Рапсодія); ліричному характері творів (Прелюдія, третя й четверта варіації «Симфонічних варіацій»); гармонічних лексемах (ч.5 як ознака архаїчності), лідійському ладу; жанровому модусі дзвону як духовної музично-інтонаційної моделі («Токата-кампана», середні частини Інтермецо, Фуги); філософському осмисленні технічних формул (токатність, дзвін) як екзистенційних категорій буття.

У підрозділі 3.2 «"Пісні з давнини" для голосу та камерного оркестру Богдана Кривопуста»: особливості прочитання першоджерела» проаналізовано чотири обробки українських народних пісень з різних регіонів України. Крайні частини (ліричні тужливі «Зеленая дібровонька», «А вже тому сім літ буде») надають циклу інтонаційної цілісності; «Колискова для Микити» – ліричне осердя твору; коломийка «Як Господь сотворив жінку» – гумористична замальовка про український характер. Особливості музичного синтаксису реалізуються в тричастинній структурі пісень. Так, посилення внутрішньої напруги відчутно в «Зеленій дібровоньці», Коломийці; динамічне й фактурне згасання – Колисковій; філософське осмислення – «А вже тому сім літ буде».

У циклі реалізуються індивідуально-стильові риси творчості Б. Кривопуста: гнучка метроритмічна організація музичного матеріалу, терпка ладогармонічна мова, різнобарвна оркестровка, діалектична взаємодія вокальної та оркестрової партій. Композитор ретельно опрацьовує мелодію першоджерела. У Колисковій незначні зміни відбуваються на метроритмічному рівні; Коломийці – мелодія викладена в подрібненні, укрупненні; «Зеленій дібровоньці» – зазнає значних інтонаційних змін; «А вже тому сім літ буде» з'являється нова мелодія.

Тембри, артикуляційні прийоми, ритмічні формули реалізуються як синтаксичні знаки, що спричиняють динамізацію музичної форми. Синтагми (фрази мелодії пісні, оркестрові репліки), набуваючи характеру діалектичної взаємодії, складаються в наратив оповіді.

Маркери української ментальності представлені в особливостях українських народних ліричних пісень (мелодичність, ліризм); семантиці м'якого звучання камерного оркестру, народного вокалу солістки. У циклі зібрані пісні з образно-тематичним рядом, характерним для українського світогляду. Так, у «Зеленій дібровоньці», «А вже тому сім літ буде» представлені сюжети періоду козаччини. У Колисковій розкривається світ сімейних цінностей. Локус дім, у якому співають колискову, трансформується в топос Дім, що символізує безпечний простір для зростання дитини, її екзистенційну безпеку. У Коломийці поєднуються сакральні й профанні мотиви, характерні для українського світобачення. Гумор слугує маркером української ментальності. Загалом вокальний цикл виступає цілісним семіотичним простором, у якому мелодії автентичних зразків гармонійно поєднуються із сучасними прийомами композиторського письма.

У підрозділі 3.3 «Музика Івана Небесного до вистав: динаміка сценічного дійства» аргументовано, що музичне оформлення органічно сполучається з іншими складниками сценічного дійства. Воно посилює загальний емоційний стан глядача, занурюючи його в простір вистави; сприяє цілісності сприйняття завдяки наявності лейттем і лейттембрів; підкреслює важливі драматургічні моменти; створює етнокультурний колорит.

Принципами музичної драматургії є *наявність однієї* (або кількох) основної теми, яка стає інтонаційно-семіотичним кодом спектаклю, набуваючи фактурних і жанрових змін («Хелемькі мудреці», «Політ над гніздом зозулі», «Ідзанамі… Богиня, яка вабить», «Небилиці про Івана»).

Прелюдія і постлюдія побудовані на основній темі, виконують функцію *синтаксичних одиниць* у хронотопі вистави. Вони налаштовують глядача на сюжет (прелюдія) («Хелемькі мудреці», «Політ над гніздом зозулі», «Ідзанамі… Богиня, яка вабить», «Небилиці про Івана»), нагадують про нього (початок другого акту) («Хелемькі мудреці», «Небилиці про Івана»), підсумовують його (постлюдія) («Хелемькі мудреці», «Політ над гніздом зозулі», «Ідзанамі… Богиня, яка вабить», «Небилиці про Івана»), виконуючи терапевтичну функцію («Політ над гніздом зозулі», «Ідзанамі… Богиня, яка вабить»).

У семіотичному вимірі *тембри інструментів* постають *маркерами дійових осіб*; *символом певних ментальних рис* (туба – гумористичного світосприйняття («Хелемські мудреці»), скрипка – болю («У неділю рано зілля копала…»), трембіта – туги («У неділю рано зілля копала…»).

Поєднання електронного й акустичного звучання постає маркером *складних психологічних станів* («Політ над гніздом зозулі», «Ідзанамі… Богиня, яка вабить»). *Семіотичний знак* довгого електронного звуку в «Польоті над гніздом зозулі» актуалізує зло, в «Ідзанамі… Богиня, яка вабить»

є *символом* Іншого світу, в спільній семіосфері – японської невідворотності, її домінуванні над французькою лірикою.

Етнокультурний код реалізується в *семіотичних знаках*: тембрах інструментів; народних ладах (гуцульський, ромський, єврейський), пентатоніці; авторській мелодії, генетично спорідненій з першоджерелом; жанрових моделях (Коломийки, гаївка, жартівлива, лірична пісні), хореографічній лексиці тощо. Завдяки поєднанню семіотичних знаків авторська музика уподібнюється певному національному коду, впізнаваному глядачем.

Загалом у «Хелемських мудрецях», «Небилицях про Івана» експлікуються ментальні риси гумору, життєствердного ставлення до життя, «Польоті над гніздом зозулі», «Ідзанамі… Богиня, яка вабить» – онтологічний оптимізм, «У неділю рано зілля копала…» – кордоцентризм, фаталізм.

У четвертому розділі «Семантичне поле української поезії у сучасній українській композиторській творчості» розкрито взаємодію поетичного слова й музики в жанрах камерно-вокальної і хорової творчості, трансформацію символів і архетипів поетичного тексту в музичні лексеми.

У підрозділі 4.1 «Ліричний модус камерно-вокальних творів Едуарда Бриліна на слова Зої Ружин» визначено особливості прочитання поезії З. Ружин Е. Бриліним у ліричному контексті. Поезія насичена архетипними образами й символами (мальви, зерно, серце, Євангеліє), характерними для української ментальності. У її рядках постає галерея жіночих («Лілія і я», «Чарівник»), міфопоетичних («Мавка лісова») образів, символів української етнокультури (мальви, лілія) й духовності (рибка на долоні, Христове зерно, Євангеліє).

Семіотичні знаки поетичного й музичного тексту постають маркерами семантичних модусів лірики, що є характерною рисою національної ментальності. Такими є *лексеми*, які ототожнюються з проявом української вдачі (*серце шепоче; диво-душа співає, ясну весну чекає;в чарах очей, милих очей; сонячних мрій неземних; серця тепло й красу; криниці душі*). Мелодійність вокальних партій і фортепіанного супроводу, поєднання широких стрибків із секундовими й терцієвими ходами, силабічна організація поетичного тексту підтверджує значимість і самостійність кожної лексеми.

Опора на стійкі тони, перевага субдомінантової гармонії посилює споглядальність, ліричний настрій героїв, уславлення рідної землі, пом’якшує драматизм, загальний стан тривоги; зміна ладу на паралельний, однойменний уособлює поєднання екстравертного типу висловлювання почуттів (мажор) і внутрішніх уболівань (мінор), що відповідає амбівалентній структурі української ментальності.

Перевага тріольних ритмоформул посилює піднесено-ліричний настрій у танцювальних жанрах, метафізичне осмислення хроносу життя у філософсько-духовних творах. Фортепіанний супровід є важливим складником солоспівів, адже він доповнює партію соліста, створюючи виразний діалог. Вступ, перегра, завершення мають самостійний характер.

Поліритмічна фактура, присутня в багатьох солоспівах, посилює експресивний тон висловлювання (схвильованість почуттів, піднесеність молитов).

Зазначені семіотичні знаки актуалізують семантичні модуси лірики, яка є характерною рисою української ментальності. Такими є оптимістичне ставлення до життя («Сонячні мальви», «Чарівник»), елегійний настрій («Мавка лісова»), сум і туга («Лілія і я»), щирість, етична краса («Серце кохає»), стриманість, жертовність («Свята Україна»); молитовність («Дух Христа»). Зазначені емоційні стани підкреслюють *широкий спектр ліричного висловлюванн*я, яке розкриває *ментальну модель українського світу*. Така різнобарвна емоційна палітра свідчить, що *лірика як модус національної ментальності є способом існування українців*, ментальної рисою, здатністю глибоко відчувати світ.

У підрозділі 4.2 «Смисловий простір українських культурних універсалій у творчості Олени Лис – Василя Довжика» розкрито семантичне поле поетичного тексту крізь призму символів і архетипів української ментальності.

У пункті 4.2.1 «Хоровий диптих «Сходами до неба…» аргументовано наявність архетипів, а також топосів концептуальної моделі Дім – Поле – Храм у поетичному й музичному текстах твору.

Символи концептуальної моделі Дім – Поле – Храм проявляються не лише в конкретних словосполуках, а й метафізичному аспекті, що розкриває їхні глибинні смисли. Так, топос Дім позначає не лише країну, оселю, сім'ю, а й екзистенційну основу буття; Поле – не лише землю-ниву, а й просторовий локус; Храм – не лише сакральне місце, а й софійність (духовну мудрість), ідеал гармонії, ознаки святості людини.

Провідними рисами стилю композиторки є мелодійність, зіставлення й перехід в тональності далекої спорідненості, що додає експресії основним наративам музичних творів, створює відчуття розширення просторового континууму (топос Поле). Зв'язок з народною творчістю виявляється в змінному розмірі, наявності хроматизмів, агогіці тощо. Використання ч.5 у гармонічному викладенні уподібнюється до архаїчного, фольклорного, звучання; вісі світу (топос Храм); у мелодичному викладенні – руху до світла.

У пункті 4.2.2 «Хорові твори для дітей» аргументовано наявність топосів Дім – Поле – Храм у поетичному й музичному текстах. На відміну від диптиху «Сходами до неба…», хори для дітей мають більш оптимістичний характер. Вони позначені глибоким змістом, символами української етнокультури. Водночас засоби виразності в них прості й доступні дітям. Спільні етичні настанови авторів спричинили написання творів, які із задоволенням виконують дитячі хорові колективи України.

У п'ятому розділі «Прагматика релігійно-світоглядних ідей у сучасній українській композиторській творчості» проаналізовано твори, у яких національні коди інтегруються в глобальний дискурс.

У підрозділі 5.1 «Регіональний дискурс як модус національного буття в Хоровій симфонії-перформансі “Осяяні чорним сонцем” Євгена Петриченка» визначено, що композитор органічно поєднав фольклорні зразки зі Сходу України, архаїчний обряд поклонінню сонцю, сучасну українську академічну музику. Ментальні коди втілюються в народнопісенних джерелах («Легенда про скам’янілий ліс»); авторському матеріалі, інтонаційно спорідненому з народним мелосом («Страсті поля Рутченкового»); архаїчному звучанні обряду поклоніння сонцю («Луганський стоунхендж»); частинах ліричного спрямування («Історія одного муралу», «Розстріляний сонет», «Легенда скам’янілого лісу»); морально-етичних рисах героя (стійкість духу, вірність власній позиції) («Заходить чорне сонце дня»); символах і архетипах (степ, маки, сонце, шлях).

Дотичність регіонального наративу до загальнонаціонального й глобального контексту проявляється в поєднанні фольклору з академічною музикою; спільним болем руйнувань української території; наявністю архаїчного сюжету, який аргументує єдність українського етносу; загальнолюдських темах життя і смерті, жертовності, трагедій, що існують у сучасному світі.

У підрозділі 5.2 «“Між Сходом і Заходом. Містерія народження” Богдана Сегіна в контексті культурної парадигми Схід – Захід» розкрито специфіку мислення композитора в контексті типології світових культур. У циклі Б. Сегін об’єднує п’ять частин, у яких експлікуються релігійні й міфологічні настанови різних культурних моделей: західної (*Kyrie eleison*, *Gloria*), східної (Перший псалом «Блажен муж») християнських традицій, міфологічного сюжету («Пісня про Орфея»), узагальнюючого характеру («Метаморфоза»).

Прагматичний рівень пов’язаний з комунікативною спрямованістю твору, у якому композитор реалізує принцип діалогу між різними музичними семіотичними системами. Такий підхід сприяє сприйняттю циклу в міжкультурному середовищі.

Семіотичний підхід дозволив виявити типологічні коди, у яких реалізована концепція композитора – пошук, вибір людиною духовного шляху, торування його, радість перебування в Господі.

Міфологічний код реалізується через іконічний знак – імітацію струнними звучання кіфари («Пісня про Орфея»). Таке уподібнення архаїчному мистецтву підкреслює ментальну настанову на культурній пам’яті, транслює слухацькій аудиторії європейський тип мислення композитора, залучення універсальних кодів, приналежність України до спільного мистецького контексту.

Сакральний код присутній у канонічних текстах, піснеспівах католицької і православної літургійних традицій, що визначає ментальну настанову на морально-етичні, християнські цінності (Перший псалом), інтимний характер спілкування з Богом (*Kyrie eleison*), радісне перебування в Бозі, ствердження Божественної впорядкованості світу (*Gloria*). Для Першого

псалма Б. Сегін обрав характерний для української псалмової творчості жанр – хор *a cappella,* – що підкреслює безперервність його традиції.

Філософський код представлений протиставленням циклічного й лінійного часу, що відповідає східному й західному світовідчуттю («Метаморфоза»); виявляється в ліричному характері музичного мовлення, яке апелює до фундаментальної риси української душі – кордоцентризму.

Отже, маркерами національної ментальності постають культурна парадигма Схід – Захід; канонічні тексти як спільна основа для обох моделей культур; морально-етичні риси християнина як фундаментальні загальнолюдські орієнтири; жанр хорового твору *a cappella* (Перший псалом) як традиційний для української псалмової творчості.

У шостому розділі «Міфопоетика творчості Олени Ільницької» визначено, що міфопоетичне мислення композиторки досягає рівня універсальної моделі світосприйняття, що охоплює індивідуальний, колективний і метафізичний рівні буття. Семіотичні знаки постають маркерами індивідуально-стильового коду авторки. Ключовими засадами у творчості О. Ільницької постають універсальні моделі – формула Фібоначчі, трирівнева структура світу (земного, підземного, небесного), які дозволяють осмислити музичний твір як онтологічну модель світу.

У підрозділі 6.1 «“До Перемоги” для вокального секстету і симфонічного оркестру: архітектоніка твору» обґрунтовано, що твір є зразком симфонічного мислення О. Ільницької і авторської інтерпретації найвищого жанру інструментальної музики. У ньому композиторка демонструє уміння поєднувати різні музично-семантичні інтонаційні моделі, об’єднувати їх у цілісну структуру. Сумні репліки віолончелі, тужливі інтонації в діалозі мами й доньки, заклики мідних духових, українські народні пісні функціонують як семіотичні знаки, що трактуються як ментальні коди. Звернення до гімну Євромайдану «Пливе кача» підкреслює ментальну настанову на історичну пам’ять. Музично-інтонаційні лексеми – заклики мідних духових – актуалізують силу козацького духу як світоглядну парадигму. Бінарна опозиція музично-інтонаційних комплексів російського й українського світів посилюється протиставленням душевної мелодики українських народних пісень і спотвореної російської. Музична опозиція у єдиному просторі підкреслює конфлікт ментальностей гуманістичного українського й руйнівного російського світів. У шляху до Перемоги відчувається барокова піднесеність, що виявляється в музично-стильових рисах (поліфонічності фактури, мікрополіфонії), а також екзистенційному виборі людини – русі до Світла з вірою в Перемогу.

У підрозділі 6.2 «Камерно-інструментальна музика Олени Ільницької у контексті жанрово-стильових пошуків композиторки» визначено, що в усіх творах О. Ільницька використовує розширені виконавські прийоми, лексеми сучасного композиторського письма. Такими є гра на клавіатурі із затисненими струнами, *pizzicato, glissando* по струнах роялю. Зазначені прийоми значно розширюють тембральні характеристики

інструменту, підкреслюють семантичні коди твору. Жанр ноктюрна постає семіотичним полем, у якому інтертекстуальний діалог (цитата мелодії Ф. Шопена у Другому ноктюрні), ліричний модус актуалізуються як кордоцентризм. Формула Фібоначчі постає семіотичним знаком універсальної гармонії Всесвіту, яка реалізує естетизм композиторки як потребу у впорядкованості завдяки вищим законам Краси. Знаки-індекси в «Рефлексіях» (мелодія «Пливе кача», дзвін) формують стійкий семіотичний код національної трагедії, який апелює до історичної пам'яті. Сонорна закам'янілість у посткульмінаційних відтинках експлікує глибоку екзистенційну рефлексію. Таке емоційне наповнення підкреслює ментальну рису – трансформацію особистого болю трагедії у духовну стійкість.

У підрозділі 6.3 «Екзистенційний вимір камерно-вокальної творчості Олени Ільницької. Вокальний цикл "Сам на сам" на слова Василя Стуса» наголошено на пильній увазі композиторки до текстів В. Стуса, що свідчить про екзистенційний вектор її творчості й власну етичну позицію. Використання розширених виконавських прийомів у вокальній партії (шепіт, говоріння, спів, декламація, речитація, *glissando*, форшлаги, видихи, проспівування по складах, окремих приголосних) збагачує тембральну палітру людського голосу й артикулює морально-етичні настанови поетичного першоджерела.

У солоспівах тембрально-артикуляційні засоби постають семантичними кодами, які актуалізують екзистенційні мотиви й передають глибокий ментальний стан розпачу. У «Ста дзеркалах» екзистенція як модус ментальності посилюється через використання фонетичних і динамічних акцентів, дискретного проспівування слів, приголосних тощо. У «То все не так» співомова, широкі інтервали в партії солістки постають семантичними знаками меланхолійного стану ліричного героя, що слугує проявом споглядальності, характерної риси української душі. У «Змагай знеможений життям» у першому розділі ч.8, співомова, швидкі тривалості, *glissando* постають семантичними кодами протистояння, опору, резильєнтності героя – рис, характерних для національної ментальності. Фігурації, тремоло, в.6 у другому розділі передають естетизм образів і почуттів, притаманних українському світогляду. В останньому солоспіві «Так явно світ тобі належать став» поступовий висхідний рух, вокалізація, трелі, шепіт постають семантичними знаками ідеї просвітлення, яка дотична до онтологічного оптимізму, характерного для національного світогляду.

Загалом у вокальному циклі на слова В. Стуса «Сам на сам» виразно проявлені екзистенційні мотиви, які в останньому солоспіві трансформуються в онтологічні. У поетично-музичному тексті об'єктивуються жертовність, резильєнтність, естетизм, екзистенція, які виступають у статусі ментальних кодів.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено цілісну модель функціонування ментальних ознак у творчості сучасних українських композиторів, узагальнено теоретичні положення семіотичної теорії, яка застосовується для аналізу сучасної української композиторської творчості з метою експлікації у ній особливостей національного світогляду. Це дозволяє представити її як динамічну знакову систему. Проілюстровано, що семіотичне осмислення музичного тексту надає можливість виявити національні коди й символи, що має важливе значення в контексті націєтворення в умовах екзистенційних викликів.

1. Категорія ментальності постає динамічним простором взаємодії історичної пам'яті, архетипів і сучасного досвіду, що функціонує як внутрішній горизонт культури і механізм смислотворення. Такий підхід дозволяє інтерпретувати композиторську творчість як текст культури, де інтонаційні, жанрові й стильові елементи постають носіями світоглядних моделей.

Ключовим положенням є *амбівалентний характер української ментальності*, яка поєднує в собі протилежні, але взаємозалежні риси. Хліборобська й козацька культури, що лежать у її основі, окреслюють, з одного боку *пантеїзм українського світогляду, любов до природи, сентименталізм, ліризм, етичний характер ставлення до світу, індивідуалізм, інтровертність.* З ним пов'язано шанобливе ставлення до жінки, матері, землі, України, що переросло в архетипи Матері, Землі. З іншого боку, *екстравертність, войовниче начало, бажанням бути корисним, прийти на допомогу окреслюють* ***свободу вільної особистості як основну ознаку національної ментальності.*** Інша причина амбівалентності української ментальності – межове розташування України між східною й західною цивілізаціями. Це виявилось у поєднанні *індивідуалістичної, раціоналістичної* (західної) і *пасивно-споглядальної* (східної) ментальності. Тривала відсутність власної держави спричинила формування *прагматизму, індивідуалізму, терплячості, відсутності відповідальності за стан речей*. Утім переломні випробування в Україні останніх десятиліть спричинили прояви *самоорганізації, мужності, жертовності*. В українському суспільстві поступово відбувається відмова від радянського тоталітарного мислення, набуваючи ознак демократичного устрою.

В історичному часі яскраво означились риси національної ментальності: *свобода як найвища цінність життя людини* (бароко), *кордоцентризм і софійність; чуттєвість, емоційність, сентименталізм* (романтизм).

Доба Незалежності України, позначена екзистенційними викликами для українського суспільства, етапами національної боротьби, стала епохальним зрушенням української ментальності – від жертви до суб'єкта, усвідомлення спільності політичної нації, горизонтальної довіри (волонтерство, суспільна солідарність). *Свобода й гідність* стали найвищими цінностями сучасного українця.

Українська композиторська творчість є унікальним явищем, яка впродовж трьох століть зберігає базові засади національного світовідчуття. *Хорові, вокальні, інструментальні жанрові моделі* в цьому контексті інтерпретуються як *рівні репрезентації ментальних домінант української культури.* У генетичному коді української нації – хоровому співі – відображені *схильність українців до малих гуртів, чутливість, естетизм* (гуртовий спів); *ліризм, зосередженість, кордоцентризм* (церковний спів), притаманні українському світогляду У хорових обробках українських народних пісень з-поміж різних стильових вподобань композиторів зберігається ядро – *кордоцентрична природа, духовний зв'язок з архаїкою*. У пантеїстичних, ліричних, героїчних, сакральних мотивах кантат і ораторій проявляються ідеї *соборності, стійкості, резильєнтності, жертовності, мужності, свободи, що трактуються в статусі ментальних кодів*. У міфопоетичних, антропоморфних мотивах камерно-вокальної музики проявлені *ліризм, психологізм, емоційність як ознаки національного світогляду*. В елегійних, ліричних мотивах інструментальної мініатюри відбилось романтичне світовідчуття, в трагічних сюжетах розгорнутих симфонічних фресок – резильєнтність української нації.

Історична тяглість української музичної культури постає інструментом збереження й трансляції ментальних кодів. Такими є:

- *інтонаційна* парадигма – лексема пісенності, що постає інтонаційним стрижнем і зумовлена генезою вокально-хорових і інструментальних жанрів;

- *світоглядна* парадигма – шевченкіана, яка набула статусу націєтворчого дискурсу;

- *духовна* парадигма – надбання доби бароко, що проявилось не лише в наслідуванні поліфонічних прийомів, жанрових моделей, а й сковородинівському дусі – релігії, сприйнятті світу, повазі до свободи людини, яка сама обирає власний шлях;

- *екзистенційна* парадигма – рефлексія на трагічні сторінки історії України, дегуманізацію суспільства, яка артикулює гуманітарні кризи людства, акумулюючи біль українського народу.

Підсумовуючи, зазначимо, що ментальність трактується як система культурних кодів, які реалізуються в музичних творах. Домінанти національної ментальності (пантеїзм, антеїзм, кордоцентризм, ліризм, сакральність, емоційність) у межах дисертації інтерпретуються в статусі смислових констант, які функціонують у музичному тексті як знакові утворення.

2. Семіотичні концепції – семіозис Ч. Пірса, структурна модель Ч. Морріса, теорії міфу К. Леві-Стросса, Р. Барта, «відкритий твір» У. Еко й семіосфера Ю. Лотмана – створюють цілісне методологічне підґрунтя для дослідження сучасної української композиторської творчості.

Основним *методологічним принципом дослідження* є *трирівнева модель Ч. Морріса (синтактика, семантика, прагматика)*, яка використовується як *структуроутворюючий інструмент аналізу музичного твору*. Це дозволяє

системно зіставити рівні музичної організації зі способами реалізації ментальних кодів і забезпечує цілісність інтерпретації музичного тексту. У цьому контексті категорія ментальності осмислюється як семіотично організована система, яка проявляється в знакових структурах музичного тексту. Такий підхід забезпечує перехід від описовості до механізму інтерпретації художнього матеріалу.

Осмислення *динамічної природи семіозису* дає можливість подивитись на твір як процес виникнення смислів у ланцюгу від чуттєвого враження, через усвідомлення інтонаційних, жанрових лексем до розуміння смислових структур і культурних кодів. Концепція *«відкритого твору»* У. Еко експлікується на комунікаційній простір, який заповнений власними ментальними кодами кожного учасника комунікативного процесу. «Відкритість» музичного тексту активізує слухача до дешифрування ментальних кодів, що перетворюється на процес культурної самоідентифікації. *Концепція семіосфери Ю. Лотмана інтерпретується як метамодель* функціонування сучасної української композиторської творчості. Це дозволяє розглядати її як *відкриту динамічну систему взаємодії різних знакових пластів* – національного і глобального, традиції і новації – у межах якої відбувається перекодування культурних смислів.

Теорії міфу дають підстави розглянути міфопоетику як спосіб створення *авторської оповіді*, що віддзеркалює *аксіологічні орієнтири й духовні маркери композитора*. Міфопоетичний підхід дає можливість виявити *конотативні сенси, які перетворюються на національні символи, архетипи.*

З. Фортепіанна музика Л. Шукайло постає цілісною семіотичною системою, яка поєднує традиції харківської композиторської школи й індивідуально-стильові риси авторки. Це виявляється у зверненні до *класичних форм і жанрів композиторської творчості*, умінні створювати виразний тематичний матеріал, використанні розширених виконавських прийомів. Основним *семіотичним кодом* постає моторний рух, який реалізується в *скерцозності, токатності, дзвоні – основних стильових модусах* Л. Шукайло. Два останні об’єктивують категорії часу (токатність) і простору (дзвін), відтак трансформуються в духовно-екзистенційні формули буття, постають репрезентантами ментальних домінант культури.

Синтактика постає багаторівневою системою, логікою поєднання й взаємодії музичних знаків. Синтаксичний модус творів розгортається від *синтаксичних знаків* (мотиви, які слугують семантичним ядром) через *синтагми* (розгорнуті музичні фрази) у *синтаксичні структури* (цілісні побудови), які складаються в *синтактику наративу*. Остання віддзеркалює логіку оповіді за принципом контрасту, хвилеподібного розвитку тощо.

Л. Шукайло надає перевагу тричастинній репризній формі, синтактика якої підпорядкована принципу контрастних зіставлень образних сфер. У них актуалізуються протилежні, але комплементарні риси національної ментальності: екстраверсія – інтроверсія, життєдайність – мрійливість, вітальність – споглядальність.

Зазначені домінанти трактуються в статусі ментальних кодів, які постають у мелодиці, інтонаційно подібній до українського народного мелосу; тематично-образному ряді, пов'язаному з національною традицією; ліричному характері творів; ладогармонічних лексемах (ч.5 як ознака архаїчності, лідійський лад); жанровому модусі дзвону як духовної музично-інтонаційної моделі; філософському осмисленні технічних формул (токатність, дзвін) як екзистенційних категорій буття.

4. Цикл «Пісні з давнини» для голосу і камерного оркестру постає цілісною семіотичною системою. Симфонічний тип мислення композитора зумовив певну послідовність пісень у вокальному циклі, подібну до структури сонатно-симфонічного циклу. Так, Колискова подібна до другої повільної частини, Коломийка – скерцо. Крайні частини (ліричні тужливі «Зеленая дібровонька», «А вже тому сім літ буде») надають емоційно-інтонаційної цілісності циклу.

Тембри, артикуляційні прийоми, ритмічні формули функціонують як синтаксичні *знаки,* що сприяють динамізації музичної форми. *Синтагми* (фрази мелодії пісні, оркестрові репліки), які набувають характеру діалектичної взаємодії, складаються в наратив оповіді.

Міра опрацювання композитором народнопісенного джерела досить гнучка. У кульмінаціях, емоційних підйомах мелодія набуває ознак сучасної мовної стилістики оркестрової партитури (збільшення хроматизмів, розширення діапазону). На початку й в кінці піснеспіву, проміжках згасання напруги партія супроводу спрощується, уподібнюючись простоті мелодії першоджерела.

Тричастинна структура, у якій вибудувані усі обробки, надає варіанти для опрацювання музичного матеріалу. Так, у перших розділах відбувається експонування тематизму, других – його подальше становлення, зазвичай, розробкового (тембрально-фактурний, метроритмічний) характеру. У третіх драматургія відрізняється: посилюється («Зеленая дібровонько», Коломийка), згасає (Колискова), набуває філософського підсумку («А вже тому сім літ буде»). Перегра між куплетами продовжує риторику останнього, підкреслюючи семантичне поле пісенно-музичного тексту.

Зазначені домінанти функціонують у статусі ментальних кодів, які постають у тужливому мовленні в ліричних українських народних піснях; м'якому звучанні камерного оркестру, що огортає голос солістки, посилюючи семантичне поле пісенного тексту; семантиці народного вокалу; образно-тематичному ряді, характерному для українського світогляду (історичні теми періоду козаччини, світ сімейних цінностей, гумор). Вербально-музичний дискурс транслює історико-трагедійний наратив, що апелює до національної пам'яті слухача. Пісенний текст містить символи етнокультури, образи, які постають символами архетипів Земля (Батьківщина), Мати, топосу Дім. У ньому поєднуються мотиви профанного й сакрального, що підкреслює цілісність світовідчуття. Прийняття героєм власної долі, що спричиняє стійкий біль, трансформується в національну трагедію.

Структурно-семіотичний аналіз засвідчив композиційну цілісність вокального циклу. Він є прикладом діалектичного поєднання автентики й сучасної композиторської техніки, яка не порушує самобутності зразків народної творчості. «Пісні з давнини» Б. Кривопуста є підтвердженням невичерпності української народнопісенної спадщини. Вони продовжують традиції української камерно-вокальної музики.

5. Музика Івана Небесного до вистав постає цілісною семіотичною системою. Вона є органічною частиною сценічного дійства, який обумовлює його динаміку, архітектоніку тощо. Музичне оформлення посилює загальний емоційний стан, акцентує увагу на певному почутті; створює цілісність сприйняття, акцентує вузлові моменти в драматургії; виділяє окремі сюжетні лінії, посилює стильові, жанрові особливості; створює етнокультурний колорит, музично-психологічні портрети дійових осіб, доповнює опис їхніх характерів.

Синтактика постає багаторівневою системою, логікою поєднання музичних знаків. Структурні одиниці виконують відповідні функції у хронотопі спектаклю. У семіотичному просторі музики Івана Небесного до вистав виокремлюємо такі структурні одиниці:

- знаки (тембри-маркери, закріплені за певним героєм, разом з інтонаційними й ритмоформулами розставляють семантичні акценти в хронотопі вистави);

- синтагми. Основні теми постають музично-семантичними кодами, які вибудовують динаміку сценічного дійства. Українські народні пісні не лише коментують перебіг вистави, а й прогнозують майбутні події.

- синтаксичні конструкції перебувають у різних формах взаємодії: створюють цілісність, протидіють. *Прелюдія й постлюдія* сприяють *цілісності* вистави, утримують емоційний стан, зберігають увагу глядача, надають час (постлюдія) для рефлексії побаченого. *Інструментальна сфера* звучання («У неділю рано зілля копала», «Небилиці про Івана») підкреслює етнокультурний код, електроакустичний саундтрек – метафізичний рівень вистави. Сфери французького й японського світу в «Ідзанамі» перебувають у *діалектичній взаємодії, асимілюються, протидіють*, створюючи точку семіотичного вибуху в кульмінації.

Послідовність, у якій поєднуються зазначені структурні одиниці, створює *синтактику наративу*, яка віддзрекалює логіку оповіді.

Зазначені домінанти трактуються в статусі ментальних кодів, які постають в авторських мелодіях, інтонаційно подібних до народних джерел; використанні українських народних пісень, інструментів; образно-тематичного ряду в інструментальній музиці, що передає дух народних свят; семантиці експресивного звучання музичних інструментів, українських народних пісень; гуморі й життєствердному ставленні до життя, фаталізмі, онтологічному оптимізмі, кордоцентризмі.

6. У семіотичному просторі камерно-вокальних творів Е. Бриліна на поезію З. Ружин виокремлюємо *семантичні виміри*, які розкривають ментальну модель українського світу:

- природно-антропоморфний («Сонячні мальви», «Лілія і я»), у якому краса природи експлікує внутрішній світ людини;
- психолого-міфопоетичний («Серце кохає», «Мавка лісова»), що демонструє перевагу емоційного досвіду над раціональним;
- духовний («Свята Україна», «Дух Христа»), у якому задекларована ментальна настанова на спільну відповідальність за українську землю.

У солоспівах Е. Бриліна помітними постають *рівні семіозису*, у якому знаки переходять у символи й архетипи, характерні для національної ментальності.

На *семіотико-морфологічному* рівні знаки постають основою для структурування художніх смислів. На цьому рівні автори визначають власні системи знаків. Взаємозв'язок вербальних (поетичні образи-символи) й музичних (жанрово-стильові ознаки) знаків надає можливість композитору транслювати відповідні семіотичні коди (антропологічний, міфологічний, сакральний), характерні для національного світогляду. Так, міфологема «мавка» в поєднанні з жанровою пісенно-романсовою основою актуалізує міфологічний код, який апелює до архаїчних пластів. Сакральна лексика (Євангеліє, Христос, рибка на долоні) в синтезі з гомофонно-гармонічною фактурою й рівномірним метроритмом транслює сакральний код.

На *ціннісно-символічному* рівні знаки (зерно, серце) трансформуються в символи архетипів (Слово, Жертва, Земля), набуваючи *аксіологічного змісту*. Такий характер семіозису підкреслює безперервність традицій, формує національну ідентичність сучасників, надаючи їм екзистенційну опору в складний для них час.

Онтологічний рівень свідчить, що лірика існує не лише як жанрова ознака, а й *спосіб сприйняття світу й буття*. Основним проявом ліризму в камерно-вокальних творах Е. Бриліна є *сердечність* як ознака *кордоцентризму* – фундаментальної риси національної ментальності. В усіх солоспівах Е. Бриліна «серце», яке визначається осердям української філософії, постає семантичним центром поетичного й музичного текстів. Любов до природи, коханої людини, Бога, Батьківщини існує в стрункій гармонійній вертикалі, основою якої є «серце». Найвищої форми прояву воно отримало в піснеспівах «Свята Україна», «Дух Христа», підносячи служіння людини Богові й державі як високий духовний чин.

Отже, камерно-вокальна музика Е. Бриліна на слова З. Ружин є цілісною семіотичною системою, у якій *широкий спектр ліричного* висловлювання постає *модусом національної ментальності*.

7. Якщо в камерно-вокальних творах Е. Бриліна на слова З. Ружин поетично-музичні знаки актуалізували спектр ліричного висловлювання, у О. Лис і В. Довжика вони експлікують українські культурні універсалії, які

виступають константами національного буття, чинниками формування ідентичності.

Спільне методологічне підґрунтя аналізу творів Е. Бриліна й О. Лис надає можливість побачити загальну динаміку семіозису. Тісна взаємодія семіотичних вербальних і музичних знаків обумовлює такі його рівні.

На *семіотико-морфологічному* рівні автори формують власні системи знаків. Так, фольклорні лексеми (*дай, Боже, дай, мій соколику, мій синочку, зелений барвіночку, леліє, очка, вустонька*) в поєднанні з музично-інтонаційними знаками ліричних пісень, поховальних голосінь, хроматики актуалізують *фольклорний код*, який апелює до архаїчних пластів національної культури. Алітерація, асонанс у синтезі зі звукозображальними засобами кроків захисників детермінують *героїко-патріотичний код*. Опис ідеального буттєвого простору (*синім небом, жовтим степом, де веселка брамою*), підкреслений мажорною сферою, актуалізує *екзистенційний код*. Духовна лексика (*книга, благодать, віра*) в синтезі з акордовою фактурою, урочистим звучанням транслює *сакральний код.*

На *ціннісно-символічному* рівні семіотичні знаки (вокатив «Боже», молитва матері) трансформуються в символи й архетипи (Земля, Мати, Світло), набуваючи аксіологічного змісту. Такий характер семіозису формує національну ідентичність сучасників, підкреслюючи значущість культурної пам’яті.

Онтологічний рівень свідчить, що усі архетипи, універсалії функціонують у єдиному семіотичному полі, збагачуючи власні семантичні сенси. Найвищої форми прояву семіотичні знаки отримали *в універсалії українського бароко* (набувши ознак фундаментальних) – усвідомлення й визначення людиною *шляху* від свого «я» *до Бога*, відтак *осягнення смислу буття*. У творах О. Лис він набуває *глибокого духовного* значення завдяки вкоріненості авторів у народну традицію й вірі в Бога.

8. Хорова симфонія-перформанс «Осяяні чорним сонцем» Євгена Петриченка є музично-семіотичним кодом Донеччини. Твір є прикладом реалізації регіональних кодів у загальнонаціональному й глобальному контекстах.

На прагматичному рівні хоровий твір виконує потужну просвітницьку місію. Перформативні складники посилюють його комунікативний аспект, підкреслюючи освітню функцію. Дотичність краю до давніх цивілізацій апелює до *історичної пам’яті глядача*. Поєднання вербальних і візуальних засобів сприяє її актуалізації, формуванню *національної ідентичності* реципієнта.

Домінанти, які використав композитор, постають *маркерами національної ментальності*, що робить твір доступним для широкої глядацької аудиторії. Такими є музично-інтонаційні коди (використання народнопісенного джерела; авторський матеріал, інтонаційно споріднений з народним мелосом; архаїчне звучання обряду поклоніння сонцю; ліризм),

морально-етичні риси героя (стійкість духу, вірність власній позиції), символи й архетипи (степ, маки, сонце, шлях).

У створеному перформативно-семіотичному просторі образи Донеччини (степ, маки, чорне сонце) набувають загальнонаціонального статусу. Вони є точкою перетину із національним і глобальним контекстами. Локальні символи-образи через національні архетипи сягають рівня універсальних категорій – незламності духу, жертовності. Регіональна трагедія, представлена в музично-перформативному дійстві, суголосна глобальним гуманітарним катастрофам.

Загалом дотичність регіонального наративу до загальнонаціонального й глобального контексту проявляється в поєднанні фольклору з академічною музикою; спільним болем руйнувань української території; наявністю архаїчного сюжету, який аргументує єдність українського етносу; загальнолюдських темах життя і смерті, жертовності, трагедій, що існують у світі в XXI ст.

9. Семіотичний простір «Між Сходом і Заходом. Містерія народження» Б. Сегіна є зразком полілогу культур. Він реалізується в античній міфологемі, християнських західно- й східноєвропейській традиціях. Таке поєднання підкреслює культурну парадигму Схід – Захід, у якій західноєвропейська раціональність музичної форми суміщається зі східною інтроспекцією.

На прагматичному рівні Б. Сегін переконливо реалізує комунікативну стратегію. Він пропонує слухачеві не протиставлення, а діалог між двома семіотичними системами. Наявність типологічних кодів забезпечує сприйняття циклу в полікультурному мистецькому просторі.

Семіотичний підхід аналізу циклу дозволив виявити типологічні коди, у яких на *музично-семіотичниому й ментальному рівнях* розкривається авторська концепція.

Таким є *міфологічний код*, який на семіотичному рівні виявляється через знаки-алюзії на античні інструменти, що на ментальному рівні актуалізує *культурну пам'ять*, інтегруючи національний простір до загальноєвропейського.

Сакральний код виявляється через семіотику канонічних текстів, жанрів духовних піснеспівів, що ілюструє ментальну настанову на *етичний вибір християнином власного шляху, перебування в Господі.* Це виявляється в індивідуальному й спільному досвіді *звернення до Всевишнього*.

Канонічні тексти католицької і православної літургійної традицій представлені як семіотичні коди, які, реалізуючись у знаковій системі, звертаються до слухача. Водночас спільні *етичні наративи* постають ментальними настановами, які втілюють універсальні християнські цінності крізь оптику *кордоцентризму*.

Морально-етичні риси християнина постають фундаментальними людськими орієнтирами, серед яких основним є духовний пошук, вибір і шлях людини до Бога.

Сакральний семіотичний код реалізується в жанровій моделі хорового псалма *a cappella*. Апелювання до традиційного для української псалмової творчості жанру підкреслює архетип соборності, *безперервність національної традиції.*

Філософський код представлений лірико-емоційним тоном музичного мовлення, що транслює фундаментальну для національної ментальності рису *– кордоцентризм.*

Водночас семіосфера творчості Б. Сегіна репрезентує українську ідентичність. Національне мислення композитора органічно інтегрується до загальних європейських універсалій, виявляючи глибинні сенси власної духовної традиції.

10. Міфопоетичне мислення О. Ільницької постає у двох вимірах – екзистенційному й онтологічному, – як модусах ментальності, пов'язаних між собою.

Розширені виконавські прийоми інструментів і людського голосу (гра на струнах роялю; для струнних – *sul tasto, sul ponticello, glissando, pizzicato, ricochet, vibrato*, тремоло, флажолети; духових – *glissando, frullato;* у вокальних партіях – шепіт, говоріння, спів, декламація, речитація, *glissando*, форшлаги, видихи, проспівування по складах, окремих приголосних) збагачують тембральні характеристики, підкреслюють семантичні коди твору. Вони посилюють екзистенційний вимір твору, що постає модусом національної ментальності.

Українські народні пісні в інтерпретації О. Ільницької поєднують обидва виміри, відтворюючи цілісну модель українського світу. В «Ой, ходить сон», «Вийди, вийди, сонечко», «Пливе кача» експлікуються фундаментальні ментальні риси – кордоцентризм, вітальність. У семіотичному просторі твору вони постають генетичним кодом, підкреслюючи безперервність культурної пам'яті. Композиторка використовує народні пісні як зразки устрою буття, перетворюючи твір на онтологічну модель світу.

Хронотоп характеризується неоднорідністю. Сакралізація кожного моменту музичного континууму постає індивідуально-стильовим кодом композиторки, для якої теми усвідомлення себе, свого призначення, філософського осмислення світобудови є ключовими.

Світоглядні моделі (формула Фібоначчі, трирівнева модель світу) виступають семіотичними знаками універсальної гармонії Всесвіту, які експлікують характерну рису національної ментальності естетизм як потребу у впорядкованості. Ці фундаментальні структури, засадничі в творчості О. Ільницької, дозволяють осмислити твір як онтологічну модель світу.

Онтологічний вимір присутній у завершенні «До Перемоги», останньому солоспіві вокального циклу «Сам на сам» на слова В. Стуса, що експлікує характерну для українського світогляду рису – онтологічний оптимізм – як індивідуально-стильовий код композиторки.

Отже, творчість О. Ільницької постає цілісною семіотичною системою, у якій міфопоетичне мислення композиторки досягає рівня універсальної

моделі світосприйняття, що охоплює індивідуальний, колективний і метафізичний рівні буття.

11. Творчість сучасних українських композиторів функціонує як відкрита, динамічна семіосфера, у якій ментальні домінанти – кордоцентризм, ліризм, сакральність, міфопоетичність, архетипна символіка існують як смислові константи, що забезпечують тяглість культурної традиції та її здатність до оновлення.

Узагальнюючи результати дослідження, визначаємо, що ментальні основи творчості сучасних українських композиторів постають цілісною семіотичною системою, яка реалізується в:

– генетичному коді (глибинних інтонаційних структурах);

– зверненні до фольклорних зразків як джерел авторської міфопоетики;

– лексемі пісенності як базового інтонаційно-смислового коду, що визначає специфіку національного музичного мислення;

– концепті національної пам'яті, що зберігає й актуалізує національну ідентичність у кризові часи;

– відкритості до діалогу, яка реалізується у взаємодії з іншими культурними кодами, зберігаючи власний;

– екзистенційно-онтологічному вимірі – філософському узагальненні семантичних кодів музичного тексту.

Така структура ментальних основ дозволяє творчості сучасних українських композиторів, зберігаючи власну самобутність, функціонувати в єдиному культурно-мистецькому просторі.

Представлена концепція ментальних кодів крізь призму семіотичної теорії дозволяє осмислити композиторську творчість як модель *самопізнання нації*, що окреслює перспективу подальших досліджень музичної семіології.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України категорії Б

1. Якимчук О.М. Традиції фортепіанних варіаційних циклів у «Симфонічних варіаціях» Людмили Шукайло. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Гельветика, 2022. Вип. 58. Т. 2. С. 163-167. https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-22

2. Якимчук О.М. Виконавський потенціал хорових творів Олександра Яковчука (на прикладі «Щедрівки» для мішаного хору a cappella). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Гельветика, 2023. Вип. 60. Т. 4. С. 92-96. https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-4-14

3. Якимчук О.М. Композитор Едуард Брилін: універсальний характер творчої діяльності. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Музичне мистецтво*. 2024. *7*(1), С. 79–94. https://doi.org/10.31866/2616-7581.7.1.2024.303772

4. Якимчук О.М. Роль музики Івана Небесного у виставі «У неділю рано зілля копала…». *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. 2024. Вип. 51. С. 56–61.
https://doi.org/10.32782/2310-0583-2023-51-09

5. Yakymchuk O. Ivan Nebesyi's Music for Plays: Syntactic Aspect. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Музичне мистецтво*.2024. *7*(2). С. 149–157.
https://doi.org/10.31866/2616-7581.7.2.2024.316723

6. Якимчук О.М. Музика у виставі за п'єсою Миколи Куліша «Народний Малахій»: семантичний аспект. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. Дніпро : Грані. 2024. Вип. 27 (2). С. 102–114. https://doi.org/10.33287/222445

7. Yakymchuk O. Vocal works by Eduard Brylin on Zoia Ruzhyn's poems: lyrical modus. *Слобожанські мистецтвознавчі студії*. 2025. Вип. 1. С. 163–168. https://doi.org/10.32782/art/2025.1.31

8. Якимчук О.М. Музичне прочитання лірики Василя Симоненка в сучасній пісенній творчості. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Музичне мистецтво*. 2025. *8*(1). С. 136–144. https://doi.org/10.31866/2410-1176.52.2025.334091

9. Якимчук О.М. Камерно-інструментальна творчість Богдана Сегіна: музика, гучніша за слова. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. Дніпро : Грані. 2025. Вип. 28 (1). С. 238–248.
https://doi.org/https://doi.org/10.33287/222489

10. Якимчук О.М. Симфонічна творчість Івана Небесного: жанрово-стильовий аспект. *Fine art and culture*. 2025. Вип. 3(2). С. 60–66.
https://doi.org/10.32782/facs-2025-3-2-9

11. Якимчук О.М. Камерно-інструментальна творчість Олени Ільницької: жанрово-стильовий аспект. *Слобожанські мистецтвознавчі студії*. 2025. Вип. 3. С. 161–165 https://doi.org/10.32782/art/2025.3.30

12. Якимчук О.М. Камерно-вокальна творчість Олени Ільницької: семантичний аспект. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. 2025. Вип. 54. С. 81–88. https://doi.org/10.32782/2310-0583-2025-54-12

13. Якимчук О.М. Музичне прочитання поезії Тараса Шевченка в Симфонії-диптиху Богдана Кривопуста. *Українська музика*. 2025. Вип.4 (55) С. 87–94 https://doi.org/10.32782/2224-0926-2025-4-55-10

14. Якимчук О.М. «Пісні з давнини» для голосу і камерного оркестру Богдана Кривопуста: поетика твору. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Гельветика, 2025. Вип. 93. Том 2. С. 261–266.
https://doi.org/10.24919/2308-4863/93-2-38

15. Якимчук О.М. *Stabat Mater* Олени Ільницької у контексті жанрово-стильових пошуків композиторки. *Українська музика*. 2026. Вип.1 (56) С. 102–109. https://doi.org/10.32782/2224-0926-2026-1-56-11

Статті у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних *Web of Science Core Collection та Scopus*

16. Yakymchuk O. Mythopoetics of Piano Nocturnes by Olena Ilnytska. *Harmonia: Journal of Arts Research and Education*, 2025, 25(1), 1–12. **Scopus Q1** https://doi.org/10.15294/harmonia.v25i1.13242

17. Yakymchuk O. Features of National Mentality in Ukrainian Musical Folklore. *Resital: Journal of Performing Arts.* 2025, Vol 26 №1, 1–24. **Scopus Q2** https://doi.org/10.24821/resital.v26i1

18. Yakymchuk O. "To Victory" for vocal sextet and symphony orcherstra by Olena Ilnytska: mythopoetics of the work. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Musica*. 2025. *70*(2), 421–432. **Web of Science** https://doi.org/10.24193/subbmusica.2025.2.23

19.Yakymchuk O., Rieznik O. The war topos in Ivan Nebesnyi's works (on the example of "Message from Ukraine" and "…While Recalling…"). *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Musica*. 2025. *70* (Special Issue 1), 309–321. **Web of Science** (особистий внесок авторки – семіотичний аналіз творів) https://doi.org/10.24193/subbmusica.2025.spiss1.18

20. Putiatytska, O.; Sakalo, O.; Artemieva V.; Shchyrytsia, D.; **Yakymchuk, O.** The Emergent Properties of the Opera Genre in the Contemporary Musical Context. *Música Hodie*, Goiânia, vol. 24, 2024. **Scopus Q2** (особистий внесок авторки – вивчення жанру опери в творчості українських композиторів). https://doi.org/10.5216/mh.v24.79940

Публікації у колективних монографіях

21. Якимчук О. Шевченкові переспіви Давидових псалмів у творчості Олександра Яковчука: екзегетичне осмислення тексту. *Musical art and linguistic thesaurus of world culture: Ukraine's experience*: Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2023. P. 287-302. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-293-7-17

22. Якимчук О.М. Духовна аура поезії Ліни Костенко у вокальних циклах сучасних українських композиторів. *Cultural and artistic practices: world and Ukrainian context*. Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2023. С. 595–612. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-322-4-27

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

23. Якимчук О.М. Стильові риси фортепіанної творчості Людмили Шукайло. *KELM*. 2023. 1(53). С.84-88. https://doi.org/10.51647/kelm.2023.1.13

24. Yakymchuk O. The Semantic Space of Ukrainian National Universals in Olena Lys' Choral Diptych "By the Stairs to Heaven". *Musicologica Olomucensia*. 2025. 37(1), 23–35. DOI:10.5507/mo.2025.002

Публікації у журналах, які додатково відображають результати дослідження

25. Якимчук О.М. Хорова музика для дітей у творчості Олени Ільницької: на перетині вітчизняних традицій. *Science and Perspectives*. 2023. № 1(20). С. 273-284.

26. Якимчук О.М. Художній світ Олени Лис у жанрі хорової музики для дітей. *Modern aspects of science*. 2023. Вип. 27. С. 323-336.

Публікації, що відображають апробацію результатів дослідження

27. Якимчук О. Аналіз музичного тексту в підготовці музикантів у ЗВО: виконавський, педагогічний аспекти. *Філософія культурно–мистецької освіти : матеріали Всеукр. наук. конф.* м.Київ, 24 бер. 2022 р. (24 черв. 2022 р.). Київ, 2022. С. 236–238.

28. Якимчук О. Фестиваль «Дні української музики у Варшаві» в контексті українсько-польських зв'язків. *Українсько-польські мистецькі зв'язки: історія, сучасна практика та перспективи розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 29-30 листопада 2023 р. Вінниця, 2023. С. 115–119.

29. Якимчук О. Міфопоетичність Ноктюрнів для фортепіано Олени Ільницької. *Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях. Матеріали Сьомої міжнародної науково-практичної конференції. 2024. Вип. 7*. С. 324–327.

30. Якимчук О.М. Архетипи української ментальності у творчості Олени Лис – Василя Довжика. *Актуальні проблеми розвитку українського та зарубіжного мистецтв: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (Світязь – Луцьк, 24–26 травня 2024 року). Liha-Pres, 2024. С. 213–215.

31. Якимчук О.М. Іван Небесний «Згадуючи» – хоровий цикл на основі українських молитов. *Творчий універсалізм у культурі, мистецтві, освіті: ідентифікаційний, комунікаційний, синергетичний виміри: збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 24–25 травня 2024 р.): електронне видання.* Навчально-науковий інститут мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ: «Ксерограф», 2024. С. 94–95.

32. Якимчук О. Музика до перформансу Богдана Сегіна. *Естрадно-вокальне мистецтво: історія, теорія, практика:* матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 4 черв. 2025 р.). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2025. С. 163–164.

33. Якимчук О. Семіотичний підхід у фаховій підготовці музиканта. *Філософія культурно–мистецької освіти : матеріали V Всеукр. наук. конф.* м.Київ, 26 березня 2026 р. Київ, 2026. С. 239–241.

34. Якимук О. Музична Шевченкіана як засіб популяризації рідної мови. *Мова й література: сучасні підходи та лінгводидактичні інновації*: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Чернігів, 20-21 лютого 2026 р. С. 177–179.

АНОТАЦІЯ

Якимчук О.М. **Ментальні основи творчості українських композиторів кінця XX – першої чверті XXI століття: семіотичний дискурс.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 Музичне мистецтво. Національна музична академія України. Міністерство культури України. Київ, 2026.

Дисертацію присвячено творчості сучасних українських композиторів у семіотичному вимірі. Обґрунтовано функціонування композиторської творчості як цілісної знакової системи, у якій акумулюються ментальні коди української нації. У роботі увагу зосереджено на виявленні індивідуально-стильових домінант творчості композиторів, які трактуються в статусі ментальних кодів. Вони функціонують як структурні одиниці, які забезпечують інтерпретацію музичного твору як системи репрезентації національного світогляду.

Актуальність дослідження. Українська музична культура, як маркер національної ідентичності, зберігає в інтонаційних лексемах генетичний код нації. На відміну від музичного мистецтва XX ст., детермінованого ідеологією, сучасна музика вільно послуговується національними ментальними кодами. Вона стає *інструментом самопізнання*, пропонуючи слухачеві відчути – «це про мене, моє коріння» й, ідентифікуючи себе з національною спільнотою, долучитись до неї, об’єднуючись навколо загальних світоглядних цінностей.

Наукова новизна дисертації полягає у впровадженні методологічного підходу, що поєднує семіотичний аналіз із категорією національної ментальності. Основним методологічним принципом дослідження є трирівнева модель Ч. Морріса (синтактика – семантика – прагматика), яка застосована як структуроутвоюючий інструмент аналізу музичного твору. До наукового обігу введено й докладно проаналізовано фортепіанні твори Л. Шукайло, «Пісні з давнини» Б. Кривопуста, музику І. Небесного до вистав, камерно-вокальні твори Е. Бриліна на слова З. Ружин, хорові твори О. Лис на слова В. Довжика, хорову симфонію-перформанс «Осяяні чорним сонцем» Є. Петриченка, «Між Сходом і Заходом. Містерія народження» Б. Сегіна, «До Перемоги», камерно-інструментальні твори, вокальний цикл «Сам на сам» на слова В. Стуса О. Ільницької.

Робота має вступ, шість розділів, висновки. *У першому розділі* здійснено огляд категорії ментальності, семіотичних концепцій. Семіотика дозволяє декодувати в сучасній музиці риси національного світовідчуття композитора.

У другому розділі здійснено узагальнення ментальних домінант української музичної культури з метою подальшої їх інтерпретації в статусі аналітичних одиниць. Виокремлені домінанти української ментальності (антеїзм, пантеїзм, кордоцентризм, ліризм, сакральність) у межах дослідження інтерпретуються як смислові константи, що функціонують у музичному тексті як знакові утворення.

У третьому розділі з'ясовано, що у фортепіанних творах Л. Шукайло маркерами національної ментальності постають жанрові модуси токатності, дзвону як духовні музично-інтонаційні моделі; мелодика, інтонаційно подібна до народного мелосу; образно-тематичний ряд, пов'язаний з національною традицією; ліричний характер творів.

Ментальні коди в «Піснях з давнини» Богдана Кривопуста реалізуються в особливостях українських народних пісень (мелодичність, ліризм), семантиці м'якого звучання камерного оркестру, народного вокалу солістки, образно-тематичному ряді пісень, філософському осмисленні музично-поетичного змісту пісень.

Ментальні коди в музиці Івана Небесного до вистав реалізуються у використанні українських народних пісень, інструментів (трембіта); авторських мелодіях, інтонаційно подібних до народних джерел; образно-тематичному ряді інструментальної музики; семантиці експресивного звучання скрипки, українських народних пісень.

У четвертому розділі аналіз камерно-вокальних творів Е. Бриліна на слова З. Ружин і хорових О. Лис на слова В. Довжика дозволив визначити фундаментальні ознаки «української душі» – ліризм, емоційність, вкоріненість у народну традицію.

У п'ятому розділі з'ясовано, що в хоровій симфонії-перформансі «Осяяні чорним сонцем» Є. Петриченка ментальні коди реалізуються у використанні народнопісенних джерел; авторському матеріалі, інтонаційно спорідненому з народним мелосом; архаїчному звучанні обряду поклоніння сонцю; символах і архетипах; морально-етичних рисах героя.

У циклічному творі «Між Сходом і Заходом. Містерія народження» Б. Сегіна продовжена ідея твору Є. Петриченка – виходу за межі національного дискурсу. Відкритість світові композитор демонструє в контексті культурної парадигми Схід – Захід.

У шостому розділі аналіз творчості О. Ільницької засвідчив міцне філософське підґрунтя мислення композиторки, яке реалізовано в екзистенційному й онтологічному вимірах.

Отже, сучасна українська музика постає відкритим, динамічним семіотичним простором, у якому ментальні домінанти – кордоцентризм, ліризм, сакральність, міфопоетичність – функціонують як смислові константи, що забезпечують тяглість культурної традиції і її здатність до оновлення.

Ключові слова: сучасна українська музика, сучасна композиторська творчість, семіотика, ментальність, національний світогляд, музична семіологія.

ABSTRACT

Yakymchuk O.M. Mental foundations of the works of Ukrainian composers of the late 20th – first quarter of the 21st century: semiotic discourse. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Art Studies in the specialty 17.00.03 Musical Art. National Music Academy of Ukraine. Ministry of Culture of Ukraine. Kyiv, 2026.

The thesis purports on the creativity of contemporary Ukrainian composers in semiotic dimension. The functioning of composer's creativity as an integral sign system, in which mental codes of Ukrainian nation are accumulated, has been justified. The focus of the dissertation is detection of individual and stylish composers' works dominants, which are treated in the status of mental codes. They are functioning as structural units that provide the interpretation of a piece of music as a system of representation of national worldview

Relevance of the study. The Ukrainian music culture, as a marker of the national identity, keeps the genetic code of the nation in intonation lexemes. Unlike the 20th century music, determined by ideology, the contemporary music operates with national mental codes at ease. It becomes a self-cognitive instrument, proposes a listener to feel: "It is about myself, my roots" and to join it, identifying himself with national community, uniting around general worldview values.

The scientific novelty of the study lays in implementation of methodological approach, combining semiotic analysis with the category of national mentality. Charles W. Morris' three-level model (syntax – semantics – pragmatics), used as a structuring instrument of a music piece analysis is the main methodological principle of the research. The following pieces have been introduced into scientific circulation and analyzed in detail: L. Shukailo's piano works, B. Kryvopust's *Songs of Old Times,* I. Nebesnyi's music for performances, E. Brylin's chamber vocal works on Z. Ruzhyn's lyrics, O. Lys' choral works on V. Dovzhyk's lyrics, Ye. Petrychenko's choral symphony-performance *Illuminated by the Black Sun*, B. Sehin's *Between the East and the West. The Mystery of Birth*, O. Ilnytska's *To the Victory*, her chamber instrumental works, her vocal cycle *One to one* on V. Stus' lyrics.

The thesis has Introduction, six chapters, and Conclusions. In *Chapter 1* the review of the category of mentality and of semiotic conceptions is performed. Semiotics enables us to decipher the composer's national worldview in contemporary music.

Chapter 2 the generalization of Ukrainian music culture's mental dominants has been performed with the aim of their further interpretation in the status of analytical units. Singled out dominants of Ukrainian mentality (antheism, pantheism, cordocentrism, lyricism, sacrality) are interpreted within the thesis as semantic constants, functioning as sign formations in musical text.

Chapter 3 finds out that in piano works of L. Shukailo as markers of national mentality appear generic characteristics of toccata, of the bells as spiritual musical and intonation models; Melos, similar by its intonation structure to the folk one; images and thematic, connected to national tradition; lyricism of the pieces.

Mental codes of B. Kryvopust's arrangements of Ukrainian folk songs are implemented in the specificities of Ukrainian folk songs (melodiousness, lyricism), semantics of chamber orchestra soft sound, folk vocal of the soloist, imagery and thematic of the songs, philosophical core of musical and poetic content of the songs.

Mental codes in I. Nebesnyi's music for performances are actualized in usage of Ukrainian folk songs, instruments (trembita); original melodies, which are similar to folk sources by their intonation material; in imagery and themes of instrumental music; in the semantics of violin's expressive sound and that of Ukrainian folk songs.

In *Chapter 4* the analysis of E. Brylin's chamber vocal works (on Z. Ruzhyn's lyrics) and O. Lys' choral ones (on V. Dovzhyk's lyrics) helped define the fundamental characteristics of "the Ukrainian soul" – lyricism, emotionality, rootedness into folk tradition. The symbols of national mentality have been coded in poetic and musical texts.

In *Chapter 5* mental codes of Ye. Petrychenko's choral symphony-performance *Illuminated by the Black Sun* are implemented in usage of folk songs' sources; original material, which is close to folk Melos through its intonation structure; archaic sound of the sun adoration ritual; lyrical parts of the cycle; symbols and architypes; the protagonist's moral and ethical traits.

In B. Sehin's cycle *Between the East and the West. The Mystery of Birth* the idea of Ye. Petrychenko's piece – exit beyond the borders of national discourse has been continued. The composer demonstrates openness to the world in the context of cultural paradigm East – West.

In *Chapter 6* the analysis of O. Ilnytska's creativity witnessed of strong philosophical ground of the composer's thinking, which is actualized in existential and ontological dimensions.

Summing up the results of the research witnessed that contemporary Ukrainian music appears an open, dynamic semiotic space, in which mental dominants – cordocentrism, lyricism, sacredness, mythopoetics – function as semantic constants, which provide continuity of cultural tradition and its capacity to renovate.

Key words: contemporary Ukrainian music, contemporary composers' work, semiotics, mentality, national worldview, musical semiology.